

Poučení z korona-krizového vývoje

Stanislav Komárek

Lessons from the Coronavirus Crisis. In his typically essayistic style, the author analyses the state of society immediately before the outbreak of crisis caused by the COVID-19 pandemic, during the crisis, and its impact, from the perspective of social psychology and culture criticism with numerous excursions into other interesting subjects and politics.

Keywords: COVID-19 • coronavirus crisis • history of the epidemic

Epidemie je snem mocných. Umožňuje kontrolovat populaci, určit každému jeho místo, vést o každém podrobné registry informací a vytvářet strnulý prostor, v němž každý občan podléhá přímému vlivu moci.

Michel Foucault

Před katastrofou

Poslední léta – minimálně deset, možná dvacet – působila zvláštním dojmem: na jedné straně jako některé kapitoly z Čapkovy *Války s mloky*, kdy Wolf Meynert, německý filosof a literární prorok, probírá téma „hektické červeni“ na tvářích lidstva, které nikdy neprocházelo takovou konjunkturou jako teď, na straně druhé nastoupila všeobecná podrážděnost, špatně skrývaná agresivita a přemrštěná citlivost ke stále náznakovějším podnětům. Zároveň na celém glóbu neobyčejně stoupla lidská činorodost až k „pracovnímu šílení“: lidstvo pozapomnělo, že k práci jako protipól nedílně patří i klid, spočinutí a povznesení duše, jako byl tradiční židovský *šabat* – teď přišel jaksi vynuceně. Pokud se člověk žurnalistikou nezamýšlel živit a psát nemusel, nedělo se v reálném čase v konjunkturálním bezčasí téměř nic, pomineme-li bujení informačních technologií. Proto jsem v roce 2018 svou novinářskou činnost z vlastního rozhodnutí ukončil, protože problémy se donekonečna vracely kruhem. Nebudu zde znovu opakovat pasáže ze své knihy *Evropa na rozcestí*, ukončené k roku 2015,¹ a pokusím se zdůraznit to, co na rozdíl od předcházejícího období v posledních řekneme pěti letech bilo do očí.

¹ Stanislav Komárek, *Evropa na rozcestí*, Academia: Praha 2015.

Tatík Marx by měl možná radost, neboť struktura společnosti zůstávala stejná jako před desetiletími (to, čemu říkával „výrobní vztahy“), zatímco informační, dopravní, medicínské ad. technologie (tzv. „výrobní síly“) se prudce vyvíjely. Nikdo ovšem neměl odvalu na fungování našeho světa něco měnit, neboť si snadno uvědomil, že žijeme v mnoha směrech (ne ovšem zdaleka ve všech) v nejlepším, nejbohatším a nejméně násilném světě, který zde kdy byl – na straně druhé ještě nikdy stát i jiné instituce a korporace tolik neinherovaly do života jednotlivce jako dnes. Také věděl, že každá změna musí být v takovéto situaci změnou k horšímu a první, na koho by její tíže padla, by byl ten, kdo ji vyvolal (zamyslíme-li se hlouběji nad tím, jak si lidé tradičně představovali Dávla, dojde nám, že v podstatě jako Změnu). Všichni se proto snažili užít si ještě „starého světa“, dokud to jde, dojet, kam se dojet dalo, sníst, co se vybraného sníst mohlo, nastal nekonečný civilizační mejdan, život jako permanentní festival a oslava. Člověk se maně rozpomněl na heslo Huxleyova Světového státu z *Brave new world*: komunita, identita, stabilita. Dobře krmení a vyhřebelcování táhneme v novodobém chomoutu z plyše, neustále hlídání, korigování, poučování, ohlupování, očkování a kdoví co dalšího ještě. Každý se musí na těchto dobrech-zlech podílet, nikdo nesmí zůstat stranou, nikdo nesmí být samostatný, aby se sám uživil a na svět kolem sebe mohl kašlat, jako třeba sedlák či řemeslnický mistr za starého Rakouska. Pobělohorská rekatolizace by dnes proběhla nenápadně, tak, že bychom si jí za svými kompjútry sotva všimli – tehdy do podhorské vísky léta nedorazilo nic, a pak rovnou četa vojáků s hledači zakázané literatury.

Zároveň se v posledních desetiletích neustále stupňoval lidský voluntarismus – má to krásnější příklad než pravidelně organizované „pochody proti rakovině prsu“? Rovněž se naprosto jako houska na krámě šířila představa, že osud planety máme v rukou a je zcela na našem rozhodnutí, zda ji chceme zničit, nebo zachránit – je to titánské a dětinské zároveň. Naprosto se vytratil smysl pro osudové a dějinné nepředvídatelnosti a rány, lidé se cítí jako nároční zákazníci v hypermarketu „*Destiny, unlimited*“, množí se žaloby na lékaře od pozůstalých, kteří by chtěli na světě mít reklamační oddělení. Můj vlastní syn mi mimo jiné řekl, že smrt chápe, ale neuznává ji. Jeden mladý katolík mi sdělil, že v Boha věří, ale nesouhlasí s Ním – lze si vůbec představit větší rouhání? Řada mých přátel, ba ani ne mladších, se obírá otázkou „života věčného“, ovšem v té podobě, že by buď vůbec nezemřeli, nebo by byli neuron po neuronu překopírováni do počítače a tam či na „flešce“ v šuplíku by žili věčně, ba že by byli takto odesláni na výpravu kamsi ke hvězdám.² Je pozoruhodné, že intelekt a vědomí, čerstvou to evoluční inovaci, která sice umožňuje vyklouznout

² Jak mne upozornil jeden čtenář, existuje o tom pěkná povídka P. I. Jäskeläinena „Kéz bychom tu byli taky“, in: *Lesní lišky a další znepokojivé příběhy*, Pistorius & Olšanská: Praha 2016.

z některých osudových klíčků, ale tvoří jen malou (a strojově nejlépe napodobitelnou) třešničku na dortu obrovského fyziologického nevědomí, jsme si tak hypostazovali, že máme dojem, že právě toto jsme „my“. I kdyby snad takový nevidaný div byl možný, já sám na flešku nechci, nějak se mi nechce od mého těla, masa, hormonů, šťáv a emocí.

Zcela paralelně se objevuje představa, že svět kolem sebe si sami konstruujeme, jak individuálně, tak sociálně, s námi vzniká a s námi zanikne. Praxe sociálního konstruktivismu pak šokovala jeho autory, když zjistili, že to nebudou oni, kdo bude „sociální realitu“ na internetu konstruovat a nechávat tak vyvstat krásný nový svět podle svého gusta. Všechny starší doby nějakým způsobem věřily, že svět je zde nějak i mimo nás, byl tu před námi a bude tu i po nás, býval možná trochu jiný, jak vypravovala prababička, a s naší smrtí se s rodinným statečkem přesune na naše děti, ale nezmizí – i třeba křesťanství či islám tradičně věřily na „objektivní“ jsočnost zásvětí, nebí a pekel. Teprve dnešek jako by vzal staré solipsisty vážně. S námi samými (náš) svět skončí a basta – proto je největší zásluhou prodloužit někomu život alespoň o den a největším zločinem mu jej být i o den zkrátit, a to i ze sebe-menšího zanedbání.

Pokud se ještě v roce 1944 (pouhých 76 let tomu nazad, to nebylo v paleolitu!) ještě ve značné části světa a Evropy zvláště věřilo tomu, že povinností každého muže, ženy i většího dítěte je vrhnout se s granátem a výkřikem hurá! pod nepřátelský tank a zcela samozřejmě obětovat život za vlast a příslušný -ismus, pak v roce 2020 se stává nejen zachování vlastního života, ale sebešřeji a sebeabsurdněji pojatý, dnes tolik oblíbený a vzývaný „princip předběžné opatrnosti“ svatou povinností každého, něco, o čem se diskutuje ještě méně než tehdy o armádním rozkaze. V této situaci nejenže by se nedala vést jiná válka než za pomoci dronů a jiných automatů (nepřátelé ať chcípnou, ale MY vydržíme), což by ještě nebylo tak zlé, ale v takto dokonale zabezpečené společnosti se posléze vůbec nedá žít – v rámci zachování života je nutné zabezpečit se zejména před životem samým. Churchill postaven před tehdejší dilema s dnešním pohledem by Británii za zvuků armádní hudby připojil k Říši, ostatně Britové byli z největší části árijci, ba nordici a čekala by je v rámci nové struktury slibná kariéra. Proto také vyvolávají sebevražední bojovníci džihádu úděs a nepochopení – jako by někdo sypal zlatáky do kanálu. Bojíme-li se dnes jít i do malého rizika, budeme jednou muset do velkého. Evropa nebyla dlouhou dobu schopna udělat ani v malém měřítku krátkodobé zlo či nepříjemnost pro dlouhodobé dobro, teď to musí udělat v obrovské míře.

Posledních pět let byla situace ve společnosti, která fungovala, ekonomicky bujela a připomínala nikdy nekončící konzumní festival, stále stejná a jakýmsi způsobem bezvýchodná – na víkend si zajedeme zalyžovat do Valle d'Aosta, pak se „odvázat“ při silvestrovské noci na Islandu a dát si tam mango, ale musí být bio, z *fair trade* a z jižního svahu: také pozoruhodně bujely rozmanité sebezdokonalovací aktivity

typu „přijmi své vnitřní dítě“, aby náš „projekt Vaňous“ byl proveden zcela perfektně. Šířila se přemrštěná náročnost na sebe i okolí (podívejme se jen na různé servery pro matky!), představa, že děti není možno přivést do světa, který není zcela perfektní, s genomem, který by nebyl zcela špičkový – co nemůže být zcela dokonalé, to ať radši není, péče musí být naprosto perfektní od vajíčka. Něco podobného je začátkem konce, pomysleme jen na Čad či na vlastní dětství – v zásadě je to strach přenést na potomstvo dědičný hřích: všechny ty neblahé sklony lidí, kteří broukům trhají nožičky sami od sebe, ale chrání je až po výchovné instruktaži – připomíná to čímsi středověké představy o nadřazenosti panenství nad manželstvím, pouze se dnes dalšímu šíření „dědičného hříchu“ nebrání asketizmus, ale dokonalou antikoncepcí. I představy o morálce se přiostrily – mladí, vyrostlí ve společnosti, kde je zaručeně minimální represe a tlak na konformitu, si uměle vytvářejí na sociálních sítích vlastní spoutávající a úzkoprsé prostředí, zase se přesně ví, o čem je přípustné a o čem trapně hovořit, vzniklo nové maloměsto ve velkoměstě, které donekonečna řeší vztahové problémy, též mezi mladými spontánně vzniká cosi jako „stranické výbory“, vyšetřující třeba partnerské nevěry, a to zcela bez kontinuity s těmi minulými.

Obecně vidím, že mladí lidé to vůbec nemají lehké, ne tak po stránce materiální, ale po stránce životního smyslu. Značná část mládeže neví, jako by začarována nějakým zlým kouzlem, co se životem: tak se stále vzdělává, ale vlastní smysl toho konání se už vytrácí. V intelektuálních kruzích se množí typ takovýchto přerostlých dětí mezi třicítkou a čtyřicítkou, které nekonečně protahují různé druhy postgraduálních studií, ale vlastně není jasné, s jakým cílem – rodinu také nemají a už mít nebudou. Ztrácí se něco, čemu se říkalo „tah na branku“. Ale na jakou branku? Všechny duše, i těch velmi dospělých, jsou dnes jakýmsi způsobem přikrčené a vyčkávají – je to vlastně opak toho, co přišlo po revoluci 1989/90, kdy se v lidech obrovské potenciály uvolnily. Přestěhovala se už všechna moudrost do systému, jsme už dokonale chyceni v informační síti, takže nám zbývá probloumat a prokrastinovat zbytky našich životů? Chtě tomuto vývoji čelit, naplánoval s velkým předstihem europarlament, v něčem příznačně a v něčem trochu jako výsměch, na 27. 5. 2020 *European Optimism Day*.

Už léta také pokračovala v západních společnostech polarizace, od třicátých let 20. století nevídaná, a diskusní nenávislost a urputnost, způsobená zčásti fungováním internetu ve smyslu *like/dislike*, zčásti bulvarizací všech médií vypjatou emocionalitou a citovým vyděračstvím, trumfujícím i barokní kazatelství – „housky bez příběhu“ už bylo těžko prodat. Neobvykle se rozšířily fráze politické, reklamní, environmentální – Čapek kdysi výstižně říkal, že fráze není ustálené rčení, ale ustálené lhaní. Velmi se rozšířilo řešení pseudoprotblémů (chtělo by se říci pí....n) a problémů zástupných s velkým emočním nábojem, atmosféra tažení do „svaté války“ na všech stranách.

Nevídaným způsobem se rozšířilo moralizování, mobbing jiných na síti i pro různé detaily, podávání žalob, napadání pro různé „slovní zločiny“ a „politické nekorektnosti“, zalykání se vlastní morální čistotou, ve veřejných diskusích už bylo lépe mlčet, neboť k ničemu už dlouho nevedly; zhlédl jsem teď starý a zcela nevinný film *Balada pro banditu* (1978, V. Sís), nově by byl autor jistě obviněn ze sexismu, antisemitismu a zabíjení zvířat – člověk se už pouhým svým bytím dotýkal mnohých a urážel je. Bylo vřele doporučitelné utéct se do nenápadnosti a bezvýznamnosti: kdo nechtěl nebo nebyl schopen denně snášet vláčení blátem, srovnatelně s neblahými kampaněmi totalitních ér 20. století, udělal lépe, když někam zalezl. Tento mechanismus také selektoval do veřejného prostoru v západní společnosti jedince s mimořádně silnou, ba hroší kůží, neboť podobné tlaky „specialistů na ničení pověsti“ by běžný člověk nevydržel, ať by už měl odborné schopnosti jakékoliv – díky elektronické komunikaci a jejím únikům má každá událost dva výklady, jeden oficiální a druhý skandální. K moci už sice není nutné se provraždít, jako řekneme ve staré Persii, novodobý „společenský výběr“ však vydrží málokdo. Obávám se, že tento rys po pandemii nejen neupadne, ale ještě se zostří a zdokonalí.

Většina společností v historii pokládala skromnost za ctnost a rozmařilost za hříchy, my jsme to obrátili – sny environmentalistů a jejich nové prorokyně se naplnily rychleji a zcela jinak, nežli si představovali, ani ne po roce od počátku kampaně. I v rámci environmentalismu se prosazuje, zejména mezi intelektuály, snaha po téměř-nebytí, které se nejenom nemnoží (to v rámci vzestupu infantility společnosti skoro ani nemůže), ale bedlivě sleduje své „existenční provinění“, zde coby „uhlíkovou stopu“ s vnitřním vyladěním „promiňte, že jsem, už se to nebude nikdy opakovat“ – k otevřené sebevraždě, která by byla konsekvantnější, ale odvalu nemá.

Všeobecně se šířil, jak už výše poznamenáno, strach a obava ze změn, protože se tušilo, že budou k horšímu, a všeobecná snaha o uchování, prodloužení a trvalé prodlení přítomného stavu: antidepressiva se jedla plnými hrstmi, nejčastější duševní potíží mladých byla krom depresí chronická úzkostná porucha – nevědomí už tuší, že průšvih přichází, vědomí to ještě vědět nechce.

Ve víru viru

Slovo *epidémia* ve staré řečtině znamenalo, že některý z bohů přichází k lidu: *epi-* je předpona „nad, směrem k něčemu“ a *démos* je lid. Čili bylo to něco, co se na lid spouští z vůle bohů, z rozmaru nebo z trestu, často proto, že nebyli dostatečně lidem poctěni – nejstrašnější byl černý Apollón, přinášející mor. Nynější pandemie nepředstavovala a nepředstavuje až tak katastrofu (míněno zde ve smyslu starořeckého *katastrófé*, „obrat“, zcela neutrálně) zdravotní či epidemiologickou, jako daleko spíše společenskou – u nás zemřelo na koronavirus do konce května 2020 zhruba

300 lidí, vesměs starých či nemocných, tj. asi tolik, co za běžných okolností umírá každý den (nechci cynicky zdůrazňovat, že infekce napadala zejména ty, kdo už byli tak jako tak smrti nedaleko, ale umí si laskavý čtenář představit, co by následovalo, kdyby si své oběti vybírala mezi batolaty a malými dětmi, jak to většina viróz dělá? Kupodivu tak nečinila ani někdejší španělská chřipka, její smrtelnou cílovou skupinou ale byli lidé, zejména muži, v produktivním věku). Vzpomeňme i Čapkovu *Bílou nemoc*, kde byla smrtnost stoprocentní a bezpečná věková hranice 50 let...³ Je dobře vědět, že za posledních 200 let byla drtivá většina katastrof společenského původu, ty přírodní v širokém slova smyslu tvořily jen zcela nepatrnou frakci. Svěrázným preludiem pro tuto pandemii byly zděšené „zvířecí genocidy“ při obavách z šíření „nemoci šílených krav“ a ptačí chřipky, tam se však jednalo jen o „nahraditelná“ zvířata a celá věc upadala v zapomnění.

Asistujeme největšímu sociologickému experimentu všech dob, naroubovanému na relativně slabou, byť celosvětovou epidemii (smrtnost při pravém moru bývala až dvě třetiny, nyní je, zdá se, výrazně menší než jednoho procento nakažených), jedná se o pozoruhodný a v zásadě také nebezpečný výsledek synergie mediální a byrokratické sféry: první svou honbou po senzacích a špatných zprávách nebezpečí neustále připomíná, přehání a rozjitruje (každé drobné neštěstí na celé planetě se může dostat a často také dostává až do našeho obývacího pokoje) a druhá se neustále obává, že jí přijatá opatření nebudou shledána dostatečnými a bude volána k odpovědnosti – proto je stále stupňuje. V něčem celý jev připomíná na planetární úrovni přemrštěnou imunitní odpověď organismu, cytokinovou bouři. Budou mít sociální sítě jednou stejně špatnou pověst jako chemická válka? Určitě budou velmi regulovány... Na druhé straně i počáteční reakce byrokracie čínské je nadnárodně typická: většinu podobných záležitostí mají byrokracie snahu bagatelizovat či ututlat, protože sotva jedna z tisíce doroste větších dimenzí a 99,9 % všech problémů se „obecnou reziliencí světa“ vyřeší samo od sebe – jejich příliš časným řešením by k sobě poutaly pozornost nadřízených a radikalita opatření v drobné věci by jim byla připsána k tíži.

Brysknost celého jevu nechává vzpomenout si na epištolu Soluňským 5:2–3: „... den Páně přijde jako přichází zloděj v noci. Až budou říkat ‚je pokoj, nic nehrozí‘, tu je náhle přepadne zhouba jako bolest rodičku, a neuniknou.“ – toto rozuzlení (a zauzlení) světových událostí nikdo nečekal (vždy jsem si myslel, že onou roznětkou historického posunu bude něco ekonomického – to ovšem ještě může následovat). Stará čínská kletba vůči někomu prý zní: „Kéž bys žil v historicky významných

³ Úmrtnost představuje podíl zemřelých na celkové populaci, zatímco smrtnost podíl zemřelých na počtu nemocných danou nemocí.

dobách.“ Nápadná byla i nákupní horečka, která začala dosti dlouho před vyhlášením stavu nouze a která se naštěstí neukázala úplně oprávněnou.

Záhy došlo k výbuchu ještě mnohem většího praktického použití digitálních technologií ve všedním životě a k ještě větší izolaci lidí od sebe – „koronténu“ nejlépe snášeli „ajtáci“, zvyklí tak jako tak fungovat po síti z domova v rámci „houmofisu“, a jedinci s poruchou sociability, kteří tak jako tak neradi naživo potkávají jiné – jim karanténa jen potvrdila to, co si mysleli či pocítovali dávno. I na viru je cosi spíše digitálního, ne tak úplně živého: proto se stále vynořují myšlenky, že je „umělý“ nebo manipulovaný, čemuž příliš nevěřím – to, co vypadá jako rafinované spiknutí, se „spiklo“ většinou samo.

Situace čímsi připomíná rok 1914 – za léta klidného vývoje také došlo k nesuběhu mezi stavem technologií a společenskou strukturou a ke vzniku rozmanitých vnitřních pnutí, událostí stržená lavina je poháněna latentními společenskými tenzemi a je na pohled zcela neúměrná zabítí jednoho arcivévodů či infekci srovnatelné s obzvláště virulentní chřipkou (problém Františka Ferdinanda byl ostatně v průběhu války brzy zapomenut). Jedná se o podobný účinek, jako má katalyzátor na chemické reakce. Stejně jako tomu bylo v onom roce 1914, je a bude zpočátku tendence líčit velmi brzkou normalizaci a návrat minulého stavu, i tomu mnozí budou přikládat víru (tehdy se říkalo: „Do švestek jsme doma“, ale byly to švestky r. 1918), situace je však podobná počátku pohybu hliněné laviny po kluzkém svahu, který může trvat řadu let. Také se náhle změní rozřaďovací kritéria ve společnosti, podobně jako po roce 1968 u nás – náhle byl zapomenut třídní původ a vším se stal postoj k sovětské okupaci.

Poprvé po třiceti letech došlo u nás k opatřením, která nezvyšují HDP, ale naopak je drasticky snižují – posledním podobným, ale v mnohem menším rozměru, bylo Havlovo uzavření zbrojovek.

Vůdčími intelektuály středověku byli teologové, v 19. věku nacionalističtí jazykovědci, počátkem 20. století rasoví antropologové, na jeho konci ekonomové, nyní přechází pochodeň do rukou virologů a epidemiologů – novověká jednota vědy a státu se opět posílí.

Bude stát na náměstí většiny českých měst kromě morového i virový sloup? Jako by nových „sedm ran egyptských“ přicházelo v pořadí: kůrovec, sucho, vir... Začínají se pěstovat syrské kultivary pšenice, odolné proti suchu, brzy možná začnou platit i syrská přísloví... Je pozoruhodné, že velká světová náboženství, která začínala hrdinským vzdorováním státní moci či výbojem proti mnohem mocnějším nepřátelům, křesťanství a islám, zcela odložila nejen své někdejší pohrdání smrtí, ale i podvolení se silám Prozřetelnosti. U evropského křesťanství, už předtím malátného, to zas až tolik nepřekvapí, u islámu, tradičně chápaného jako oddané svěření se do vůle Alláhovy, byla poprvé v dějinách zrušena i každoroční pouť do Mekky, která se v minulosti vždy konala, mor nemor, válka neválka. Také Velikonoce se

vždy od Kristova umučení slavily, pokud ne zjevným způsobem, tedy alespoň v kolektivním chumáči v katakombách. Po hagiografickém zpracování by přímo volal příběh nějakého dávného papeže, který odmítl respektovat císařský epidemiologický edikt, Kristovo Zmrtvýchvstání veřejně slavil a došel za to nejen brutální mučednické smrti, ale i čestného místa v kalendáři světců – obávám se, že etablovaným církvím epidemie neprospěje. Celá planeta dnes „jede“ takřkajíc v „přítakání životu za jakoukoliv cenu“ – něco podobného zde ještě nikdy nebylo.

Tváří in tvář obrovským problémům s životním prostředím, koordinací jeho ochrany a egoismem národních a lokálních států mnozí (např. Harari) volají po celoplanetární moci, která by takovéto „racionální“ zásahy (včetně třeba boje proti viru) umožnila a koordinovala. To je jistě jedna polovina pravdy, ta druhá je ovšem následující: mezi různými státy existuje také cosi jako konkurence o poddané a prestiž a jakýsi „sociální výběr“, Světový Stát by byl bez alternativy, obludný, nestoudný, sebeglorifikující a neproduktivní. Je dobře nezapomínat, že něco podobného zde ještě nikdy nebylo (možná lokálně, řekněme Říše římská a Říše středu, které jedna o druhé jen matně tušily). Byl by takovýto kolos opravdu akceschopný? A jaké akce potom schopný? Mnohokrát se také tragicky ukázalo, že mezinárodní organizace typu rozmanitých Společností národů jsou neefektivní, prázdňě reprezentativní a bezmocné – copak by dělal asi mocný Světový stát v Amazonii, měl-li by ochranu přírody za jednu z priorit? Yperit peony spolehlivě hubí a obnově pralesa příliš neškodí... Ve všech společnostech, které virus zasáhl, došlo k renesanci „vůdcovského principu“ a zvýšení obliby místních lídrů – takto už v dávných tlupách docházelo ve stavu ohrožení k semknutí kolem náčelníka: více než kdy jindy platí „asijská“ zásada, že „pravda je to, co vzniká v mysli nadřízených“. Ve starém Římě byl ostatně v případě ohrožení jmenován *dictator*, samovládný vojevůdce, v klidných dobách vládli konzulové, je typické, že vždy dva.

Národ pak má možnost se semknout v boji proti zcela nespornému nepříteli – na to, zda je řekněme Maďar nepřítel, se názory různí, u viru je to zcela jednoznačné. V boji, i takto nepřímém, se vylévají podobné neuromediátory jako při sexu, sportu, náboženském vytržení apod. Konečně se potenciál strachu a podezíravosti, který visel nad celou společností jako fialová mlha, na něco snesl a bylo možno se dosyta „vybát“ a „vypodezírat“ – je ovšem dobře vědět, že i od první světové války si zpočátku mnozí slibovali „pročištění ovzduší“. Mnozí si od pandemie slibují morální ozdravení, či to, co si pod tím v rámci svých -ismů představují: změny, které přijdou, mohou ovšem naplnit jen některá očekávání (spíš málokterá) než všechna.

Je věru hodné pozoru, jak rychle je lid v Evropě schopen prakticky bez odporu přejít na direktivní systém řízení, jsem si jist, že i bez viru by bylo možno se při tom obejít bez šibenic, jen s hrozbou vyšších pokut – tendence jít s množstvím a nevyčínat je pozoruhodně silná. S prohlubující se infantilitou většiny populace, v zásadě

nutnou podmínkou postindustriální společnosti (i sedmdesátníci ještě musejí toužit po cetkách a být schopni se učit nové IT figle) se také šíří dětinská ustrašenost, krátká paměť a poddajnost vůči autoritě – komunismus se svou krvavostí a násilím přišel předčasně jen o sedmdesát let (i pro někdejší StB by byl svět s převahou elektronické komunikace a mobility informátorů krásným snem). S dětskou mentálníou přímo souvisí i touha autoritě donášet: „Sím, sím, Novák si o přestávce sundal roušku...“ (trochu s tím souvisí i původně spíše čínská „kampaňovitost“ s cílem zavděčit se: když soused Li odhalil dva reakcionáře, já odhalím čtyři). Tendence k infantilizaci už u nás trvá nejméně třicet let, zde pak vidíme první použitelné plody. Poměrně dlouho se ví i o podobnosti člověka s jeho domestikanty: „ovčané“ byli ale během epidemie „paseni a spaseni“ ne jako stádo, ale v jednomístných klecích, řekněme jako telata v boxech.

Zevšeobecnělo trvalé a samozřejmé zacházení s občany jako s malými dětmi, někdy zlobivými, není ani nutné s nimi zacházet brutálně, padesátá léta líčila „nepřízřusobivé“ jako poloviční ďábly a spiklence, ovšem dospělé; při procesu se špičkami řeholních řádů by v obnovené verzi stačilo prezentovat je nikoli jako démonické špiony Vatikánu, ale jako zaostalé pověřivé dědky, kteří nedostanou třicet let Jáchymova, ale skromný důchod a psychiatrickou asistenci – v dnešní době stačí dát občas někomu pokutu a vyvěsit to na internet. „Zabij kuře, aby se tě opice bály“, praví staré čínské přísloví. Ostatní pak poslechnou, proto v Číně není prakticky žádný disent – dnes už ani není nutné kuře zabíjet, stačí mu nasypat o trochu méně.

Pečovatelský stát s „biomocí“ je dnes nepochybně největším zdrojem ohrožení svobod. Kdy asi budou mocí uplatněny „chvályhodné“ zásady typu: „nikdo nesmí onemocnět ani umřít“? Budou zavedeny i nucené operace? Jak naznačuje motto, Michel Foucault již v šedesátých letech v každé moci čul nějakou čertovinu, moc je ovšem podobně ambivalentní jako třeba sex nebo peníze. Koestler viděl rovněž v šedesátých letech v tehdy teprve vznikajících pečovatelských státech pervertovanou mateřskou lásku, schopnou upečovat k smrti, podobnou „péči“ nevědomých dětí o oblíbená zvířátka.

Lid si rovněž vždy žádal a žádá razantních opatření, i když jsou některá účinná málo nebo vůbec (ženy byly v jejich dodržování obecně důslednější než muži a více se bály náказы, podle převažující životní strategie starých žen ostatně vznikl termín „zbabělost“), proto se za morových ran páčil v ulicích jalovec, všichni se oplachovali octem a pod trestem smrti bylo zakázáno prodávat ještě teplý chléb (případem jiného podobného pověřecného jednání je víra intelektuálů, že se na světě něco změní, pokud to napíší na papír). Vlády se radikálností opatření snažily neztratit přízeň voličů a čelit výtkám opozice za zanedbání a laxnost v celé věci – i kombinace surrealisticky přísných předpisů a jejich jen velmi benevolentního dodržování (přitáhnout opratě a pak ukázat milostivou tvář) má na voliče rozhodně přitažlivější vliv než opatření mírná, vymáhaná ale striktně: vzpomeňme na vděk biblického dlužníka,

jemuž bylo odpuštěno více... Je vcelku jedno, zda je tento přístup plodem moudrosti, mazanosti či nějakých nevědomých procesů, podobně jako je jedno, zda počiny lišky jsou vědomé či instinktivní – stejně ji v lese nechytíme. Lid, zejména na venkově, rovněž vítal uzavření hranic, protože odtud, jak známo, přišly vždycky všechny neřesti (viry, bakterie, perverze, komunismus, kapitalismus, nacismus atd.), v menší míře to platí i o vztahu venkovského lidu ku Praze.

Rétorika médií jednajících o pandemii byla typicky válečná v kombinaci apokalyptiky a hrdinství, heroickou složku válečných zpravodajství také s oblibou napodobovala komunistická propaganda v každoroční „bitvě o zrno“ či nadšených hlášeních o plnění plánu – je s podivem, jak podobná „údernická“ dikce vznikne znovu s prakticky nulovou kontinuitou: ta „válečná“ byla už dlouho před virem patrná v reportech o „nepřátelských“ režimech. Též je hodno zmínky, že mejnstrýmová média se takto dyzajnují sama, bez jakéhokoliv tlaku vlády (upřímně řečeno, lid ani „nevychoávají“, ani veřejné mínění „nevytvářejí“, ani „objektivně neinformují“, jen zachycují do svých plachet „cajtgajst“ a zesilují jej): mírné „strašení“ pro lepší dodržování předpisů a přecházení zpráv o domácím násilí, které bylo nepochybně odvrácenou stranou uzavření doma, už k nevyhlášeným kolektivním opatřením patří (v roce 1943 také nemuseli sovětská cenzori nějaké proněmecké pasáže škrtnat).

Srovnatelné ochromení veřejného života bylo, pokud vůbec, naposledy asi za heydrichiády, která má už málo pamětníků. Tam byla také pohružka smrti reálná, byť z jiného důvodu a s tím rozdílem, že gestapo bylo na rozdíl od koronaviru dobře patrné pouhým okem a že během karantény teď nevisely seznamy nakažených, jako tehdy seznamy popravených. Nálada v prvních týdnech karantény byla děsivá: v poloprázdných městech strach a smrt doslova visely ve vzduchu jako jakýsi výron Thanatu, virtuální chapadla sítí a výpočetních kalkulek se plazila liduprázdnými ulicemi místo lidí – co jsme to vyvolali v bytí? Jeden známý tehdy zažil nouzové zasedání jakési městské rady, které by prý snadno přešlo v „lidový soud“, kdyby se vědělo proti komu. Reklamy vylepené před epidemií působily naráz skoro všechny nechtěně komicky a bizarně. Po třech nedělích se počáteční psychóza začala mírnit, byť na počátku dubna bylo už známo několik případů, kdy si jednotlivé státy vzájemně braly ochranné prostředky – co by se asi dělo, kdyby šlo do tuhého o potraviny?!

Také se ukázalo, podobně jako kdysi v roce 1989, že činnost 90 % populace je krátkodobě zbytná – je nutné uchovat jen distribuci a bazální produkci (dojení krav) potravin, vody a elektřiny, funkčnost informačních sítí, bazální lékařskou pomoc, odvoz odpadků, dnes také digitální zábavy – vše ostatní se může zastavit: našťastí odklady neakutních operací či soudů netrvaly úplně dlouho: pokud by to byl u soudů ten případ, asi by se objevila nějaká justiční svépomoc, „stepní spravedlnost“. Svět je obecně bizarní místo: v době nanotechnologií a 3D-tiskáren šily venkovské báby roušky ze starých lajntuchů... Vznikl nějaký nový Dekameron o tom, co si literáti vyprávěli, když seděli ve virové karanténě doma? V Boccacciově době ovšem

ještě nebyl Pornhub, *nota bene* celý zpřístupněný zdarma – žádná doba ostatně není dost špatná na to, aby některé branže nezažívaly „zlatý věk“ („tradiční“ sex, krajně nehygienický, ostatně klesal v oblibě už před virem).

Je rovněž pozoruhodné, do jaké míry do 30. 4. 2020 koronavirové jaro u nás připomínalo jaro v Číně, zvláště severnější: jasné, slunečné, suché a větrné, s nočními mrazíky. V květnu 2020 už se společnost prudce polarizovala na ty, kdo by chtěli karanténní opatření ukončit (často jimi přímo trpěli), a na ty, kteří se dál báli a chtěli by pokračovat. Plány na pozvolné zmírnění karanténních opatření připomínaly v něčem „postupné ulevování v robotách“ za Marie Terezie (o letošních Svatodušních svátcích volno a jízdní robota ze statku se sníží ze čtyř potahů na tři) – jak známo, úplně odpadla až roku 1848. Každý se ostatně bál a bojí nějaké uvolnění přímo nařídít, aby mu to nebylo vyčteno a jeho volební preference neklesly, vůdci tak mají strach ze společnosti, kterou etablovali – každého z nich či stát lze žalovat pro náhradu škody, byť ji třeba soud nakonec zamítne: společnost je zároveň spravována autoritativně i „přeprávněná“, což tvoří bizarní směs (zaoceánská manýra řešit své životní frustrace u soudu bohužel epidemií nijak neutrpěla).

V ovzduší je teď (konec května 2020) nejméně emisí za velmi dlouhou dobu (ale obalového plastu spotřebováváme zase výrazně více), 28. 2. 2020 prý byla letecká doprava v Evropě na svém absolutním maximu všech dob, koncem dubna z toho údajně zůstala 4 %, v polovině května pražské letiště denně odbavilo 1 % cestujících co v únoru téhož roku – když jsme jako děti nadšeně pozorovali na nebi „tryskáč“, netušili jsme, že jako starci jich běžně uvidíme i šest naráz.

Potíž plynoucí z toho, že dnešní svět ztrácí globální smysl, se promítá i do toho, že protivirové předpisy představují jen nahromadění jednotlivostí bez celkového propojení, vlády zde fungují spíše jako generátory šumů a náhodných rozhodnutí (u soudů to často není jiné), něco jako moudrost či *logos* po starém způsobu se z nakupení jednotlivostí (říkáme jim „data“) pomocí algoritmů v kompjútrech vytáhnout nedají – technicistní detaily se prolínají s právními, oboje je to jediné, co je pocítováno jako relevantní.

Za nejstrašnější aspekt karantény mám osud těch, kdo zcela izolováni od svých blízkých umírali, a nemohli se s nimi ani rozloučit (zdaleka se nejedná primárně o úmrtí na koronavir, denně u nás umírá, jak už uvedeno, průměrně asi 300 lidí, z toho nad 65 let asi 250) – jako „vedlejší produkty“ opatření „obecně prospěšných“ a jejich mechanického dodržování vždy vznikají nějaké bezprecedentní hrůzy...

Povaha epidemie

Nejsem virolog, prorok dneška, ale nemohu si odpustit několik vhledů, které mne jako biologa napadly při prohlížení rozmanitých mediálních a statistických zpráv

o pandemii. Je nápadné, jak rychle se virus šířil hromadnou dopravou po celém glóbu, to, že mezi oběťmi téměř nebyly děti a lidé mladší, ale zejména staří a jinak nemocní, bylo už zmíněno. Jako u většiny zdravotních pohrom se ukázalo, že muži afekci podléhají více a snáze než ženy. Je pozoruhodné, že nekuřáci (zejména tlustí) podléhají viru snáze než kuřáci (a hubení). V různých státech začala epidemie s různým fázovým posunem, ale její průběh byl vždycky stejný – počáteční exponenciální nárůst infikovanosti i smrtnosti a potom pomalý lineární pokles počtu nových případů i úmrtí (staré úsloví říká: „nemoc na koni přijíždí, ale pěšky odchází“). I v nejmíce postižené větší zemi – Itálii – činil počet úmrtí okolo 0,03 % populace, normálně zemře v technologicky pokročilých evropských zemích ročně o něco více než 1 % populace.

Statistické údaje o počtu nakažených v jednotlivých státech představují v zásadě hausnumera, nebo lépe řečeno, úplně dolní mez promořenosti, protože velmi záleží na tom, zda jsou testováni jen nemocní, nebo i zdraví a v jakém rozsahu (různou výpovědní hodnotu má i to, zda testujeme na přítomnost RNA viru, či na přítomnost protilátek proti němu, to si většina lidí neuvědomuje) – pak řekněme Angola vypadá jako téměř viruprostá. Více vypovídají statistiky smrtnosti, byť i tam je prostor pro různé interpretace, odhlédneme-li od záměrných falšování (zda se vykazují všichni ti, kdo byli pozitivní a zemřeli, bez ohledu na to, co byla skutečná *causa mortis*, nebo jen ti, kteří zemřeli primárně na virus). V západnější Evropě je pozoruhodné, že v zemích uvnitř nebo těsně vně někdejšího římského limitu (Francie, Španělsko, Británie, Itálie, ale také Švýcarsko či Belgie) je smrtnost i infestace o řád větší než v krajích typicky „barbarských“, převážně německojazyčných (k nimž patří tradicí a státní strukturou i Česko) – v Německu samém je podobný pattern rozložení s těžištěm v Porýní a Bavorsku. Ještě menší je infikovanost i smrtnost v zemích slovanských a balkánských, jako by epidemie postupovala od jihozápadu k severovýchodu: je to tím, že románské země mají tolik obyvatel nad 65 let, či nějaký etnický faktor snižující odolnost, anebo takový zmatek a nedostatek kapacit ve zdravotnictví? V Rusku, kde je nakažených už celkově hodně, je vlastní smrtnost nápadně malá – svědčí to o nějakém odchýlném způsobu vykazování, nebo o tradiční ruské odolnosti proti všem ranám osudu? Také se mělo ukázat, že velmi dobrými rezervoáry pro šíření viru jsou „kapsy“ s trvalou nižší teplotou a malou cirkulací vzduchu (doly, jatka apod.).

Virus nelze nějakým způsobem zastavit, aby nenapadal další jedince (to by se dalo zařídit jen doživotní izolací nás všech v individuálních boxech s robotickou obsluhou), lze jen zpomalit vývoj lokální epidemie, takříkajíc „oploštit pik“ průběhu infekce ve společnosti, aby se nepřehltla zdravotnická zařízení. Představa, že se jednoho dne objeví v médiích zpráva, že poslední virus v české kotlině byl již zlikvidován, je zcela šílená – s koronavirem a jeho možnými budoucími mutacemi budeme už muset natrvalo žít, podobně jako už po staletí žijeme s virem chřipky (na ni

umírá třeba v Americe ročně přes 200 000 lidí a zvykli jsme si na to, či jsme na to připraveni). Stejně nerealistické je doufat, že trvalou imobilizací společnosti udržíme stav současné nízké promořenosti (počátkem května 2020 mělo v Česku protilátky 0,4 % populace, ve velkých městech něco přes procento) až do doby, než bude „vynalezena vakcína“ – to může trvat i léta, stejně jako její výroba v tak obrovské kvantitě, aby stačila k proočkování celé planety. Zatím kdesi daleko za horizontem je dosažení tzv. „stádní imunity“ (na jazyk se dere hříčka „stád“), která je u tohoto viru zhruba šedesát procent – poté už se v populaci prakticky nešíří. Zdá se také, že značná část infekcí probíhá bezpříznakově, u nás 30–40 % nakažených (v Rusku až 50).

V rauši roušek

Všeobecné nošení roušek bylo českou specialitou (na ulici a venku mezi 14. 3. a 25. 5. 2020, v dopravě a veřejných prostorách déle) a jeho účelnost byla zpochybňována i řadou odborníků. Nechme teď stranou dubiózní přínos epidemiologický a zaměříme se na aspekty sociální, v praxi čímsi upomínající na vítězství extrémního islámu – též dává falešný pocit jistoty a „bariéry“, asi jako stan proti medvědovi. Rouška je ovšem nesporným a daleko viditelným příznakem úplného podrobení se autoritě bez ohledu na celkovou smysluplnost – ukazuje občana (chělo by se říci „opičana“) viru- a státubojného. Podobně sloužila za mého mládí sovětská vlajka nalepená na okno (těžko si nevzpomenout na Janovu Apokalypsu 13:17: „aby nemohl kupovat ani prodávat, kdo není označen jménem té šelmy nebo číslicí jejího jména“). Rouška se záhy stala předmětem všeobecné posedlosti, vzájemného hlídání, napomínání a udávání, lid se stal „papežštějším než papež“ – nikdy jsem si nedělal o lidské přirozenosti velké iluze, ale to, co se zde dalo spatřit a zažít, překonalo všechna nejhorší očekávání. Policejní linky se zahlcovaly tisíci udáními uvědomělých občanů, kde se kdo objevil bez roušky (nejbizarnější mi přišel případ skupiny nudistů, kteří si museli opatřit roušky, nikoli dole, ale nahoře). Náhle se každý nýmand či klepavá bába stávají strážci veřejného řádu a zcela nepochybnitelného **OBECNÉHO DOBRÉHO**, stráží svatý grál bezinfekčnosti: „Vy tedy chcete ohrožovat svými viry jiné?!“ – Televizní heslo „moje rouška chrání tebe, tvoje rouška chrání mne“ lze označit za jeden z vrcholů frázovitosti posledních dob (kdysi se říkávalo: „Tak vy tedy nejste pro mír a socialismus?!“). Jejich nanicovaté životy náhle dostávají vyšší smysl, tak jako kdysi běhali za panem farářem s informacemi o kacírích, na gestapo s pozorováními o Židech či o těch, kdo vedou defétistické řeči. Taková je smutná pravda o povaze bytí, řekl by Osvícený. Celé zařízení darmo nepřipomíná náhubek, symbol mlčení, zlomyslník by si mohl snadno myslet, že slouží zejména k ponižování svých nositelů, ač celá věc nepochybně nebyla primárně tak koncipována.

Jedná se v zásadě také o záležitost nevyžitého náboženství, jeho ceremoniálních složek, které souvisejí s rituální čistotou a nečistotou, ekvivalent amuletů, smírčích a očištných rituálů, obludný akt kolektivního pokání a sebezrazení kajících se zastřenými tvářemi (farizejové kdysi podobně prosazovali, že kdyby se v celém Izraeli konal aspoň jediný sabat bez jediné rituální chyby, Bůh by jistě poslal Mesiáše). Také jsme vyrazili, poněkud jako kdysi husité, „rouškovou pravdou“ evangelizovat svět – opět po letech přichází spása z české kotliny (paradoxně nosily kdysi podobné roušky podle Klostermanna na německé Šumavě některé staré ženy proti „ofouknutí zlým větrem“). Na skutečný fatalismus či odvolání se na vůli Nebes není ovšem dnes ani pomyslení – každý, kdo by tak učinil, stal by se okamžitě veřejným nepřítelem, ohrožujícím jiné, ať už šířením infekční choroby, ohrožováním veřejného zdraví, šířením nepravdivé či poplašné informace, mařením úředního úsilí atd. Monopol na záchranu všech má dnes stát, který svou hojnou činností a mnohostrannými náhlými zásahy do lidských životů nabývá vlastně povahy Osudu, který svým občanům ztělesňuje. Vlastně se domnívá být na místě Boha Všemohoucího. Naštěstí po třech týdnech obludně přísná pravidla v praxi zvolna ochabla a nikdy nebyla se vši drastičností vymáhána – snad jen proto se dá ve středoevropském prostoru trochu žít, že zde panuje, starorakousky řečeno, „*gemütliche Schlampelei*“ (např. v Británii neváhali zlobivé občany, kteří nešli z nákupu rovnou domů, nahánět drony). Další opatření, jako uzavření hranic, škol, divadel, sportovišť a zákaz větších shromáždění, pokládám za smysluplná, nástup epidemie byl třeba proti Itálii výrazně zpomalen a začalo se včas. Rovněž se ukázala pravdivost úsloví o tom, že „kde čerti, tam i andělé“ – spousta lidí ukázala veliké angažmá a altruismus, lékaři a zdravotníci zejména – i pamětníci poslední války v Rakousku mi vypravovali, jak vstřícná a kooperativní byla údajně tehdy atmosféra v zázemí.

Co bude dál?

Zdali je „dobře“ či „zle“, že pandemie nastala, je v zásadě podobná otázka, jako zda je dobře či zle, že nastalo jaro či podzim, džinové už vyhřezli z lahví – ještě štěstí, že dnes ve světě není žádná silná a zároveň agresivní ideologie jako počátkem 20. století, ideál blahobytného středního úředníka se rozšířil od Lisabonu po Peking: není ale pochyb, že celoplanetárně nastane „hledání viníků“ a ve větší či menší míře i hon na ně – co to vyvolá?

Jaké vlastně budou výsledky epidemie v USA, kde obyvatelstvo nakoupilo do zásoby nejen potraviny, ale i zbraně, když sociální záchytná síť není skoro žádná, zdravotní pojištění málo dostupné a nezaměstnaných valem přibývá? Nezapomínejme, že se jedná asi o nejdůležitější vnitropolitickou událost od války Severu proti Jihu a také že daň za třicet let světové hegemonie bude jistě značná. Vnitřní

politika se tam zpolarizovala na otevřeně protičínskou (republikáni) a pročínskou (demokrati), při nejčernější vizi by se jevilo oslabení velmocenské pozice USA a místo podzimních voleb občanská válka, extrémní tlaky uvnitř společnosti jen hledají cestu, kde se nakonec „vyvřeďí“ – Anglosasové jsou ale známi i svým nadšením pro dobrovolnickou práci a „skautství“. V Americe, a to i v Jižní, byly restriktivní zásahy státu mnohem slabší než v Evropě, zvyklé tradičně na vrchnostenské zásahy a disciplínu („přišlo poručení na sedláky...“), a odpor a demonstrace proti nim mnohem větší.

Je otázka, kolik z centralizace a upevnění státních mocí nakonec přejde do každodennosti a jak silné budou čínské inspirace, obávám se, že pokušení dále využít zkušeností z příkazního výkonu moci a orwellovského „trasování“ občanů bude příliš velké a užije se při monitorování potenciálních teroristů, popřípadě i osob jinak nemilých, s argumentem, že „kdo nečiní nic zakázaného, nemá se přece čeho obávat“ – ve Francii trval po roce 2015 výjimečný stav dva roky a pak byl vlastně natrvalo uzákoněn.

Pravděpodobnost „čínské cesty“ se po epidemii ještě zvýšila, ukázalo se, že je v něčem efektivnější. V Evropě je dost lidí, kteří by své spoluobčany rádi ochránili omylů a nebezpečí, a to i za cenu, že jim to budou dekretovat. A zajisté i dost lidí, kteří tuto ochranu přijmou. Nelze mít z jedné věci pouze pozitiva – nelze mít evropskou svobodu, a přitom toužit po jistotách, mít svobodu a nemít přitom odpovědnost. Jistoty spíše garantuje systém čínský, a kdo nemá odvalu k riziku, dá mu přednost – volání po jistotách obecně sílí. V Evropě je navzdory mediálnímu klimatu většina politiků a značná část lidu aspoň skrytě pročínská, i západní levičáci se k tomu přibližují – na serveru pro klimatické změny to bylo patrné už tak rok před virem. S omezováním svobod nezačalo evropské centrum, jak někteří očekávali, ale národní státy, v Evropě zavládla všeobecná skleslost a poslušnost; dá se v mimořádně bezvýchodné Itálii očekávat nějaký nový Mussolini? Obávám se, že do značné míry nastal konec individualismu, v budoucnu s námi budou vždy kolektivita a dohled (kdysi jsem zažil čínský výlet na Tři soutěsky – zcela připomínal někdejší odborářské zájezdy); nikdo už nemluví a nejedná sám za sebe, dělá se, „co se dělat má“. Individualismus začíná připadat značné části obyvatelstva jako nezodpovědné bloumání (neorganizované „trajdají“), též se asi dostavuje únava z dlouholetého pojetí originality jako výstřednosti a podpory „ujetých“ konání všeho druhu. Dojde konečně k diskusím o problémech skutečných namísto těch zástupných typu řešení problémů třetího pohlaví či nového politicky zcela korektního slovníku?

Zdá se, že jedním z důsledků epidemie bude cosi jako podpoření „kmenového povědomí“ a „národního kapitalismu“ v evropských zemích – mnoho soukromníků náraz nepřežije (tlak na ně začal už před pandemií, u nás třeba v podobě EET), zatímco velké „národní podniky“, pro něž platí *too big to fail*, zůstanou. Též dojde asi k procesu „lokalizace“ jakožto opaku globalizace, po tolik desetiletí forsírované.

„Outsourcujeme“ – li vše do zahraničí a ponecháme si jen služby, můžeme v případě podobných nárazů brzy „splakat nad výdělkem“ – dnes sice čoudí „naše“ ocelárny a chemičky v Indii a Číně a my se můžeme soustředit na ochranu vstavačů, zítra se jich ale nenajíme (naštěstí alespoň bazální zemědělství v Evropě zůstalo), též se objevují výzvy k samozásobitelství, individuálnímu i lokálnímu.

Neumím si představit, o kolik kdysi tolik adorované HDP v důsledku použitých opatření klesne, odhady kolem 20 i více procent se nezdaří přemrštěné – jaké turbulence z následné nezaměstnanosti vzniknou a jaké budou mít důsledky, se vůbec nedá odhadnout. Zoufalství v některých zemích je veliké: Španělsko vydalo „věčné dlužní úpisy“ ve stylu „železných krav“, zajišťující kupci tantiémy až do skonání věků. Ekonomika se na druhé straně vždy lépe vzpamatovávala ze živelných katastrof a válek než z chyb „systému imanentních“ a je možné, že některé její větve by po katastrofě intenzivně vybuchly jako ořezaná hlavatá vrba – k tomu je ovšem nutný konec „přeprávnění“, přílišné právní zašmodrchanosti a neprůchodnosti, která mezitím celoevropsky nastala (něm. pojem je *Verrechtlichung*), vlastně stav určitého „bezprávní“ (u nás v devadesátých letech). Nutně musí přijít snížení komplexity společenských systémů, která za posledních třicet let (jinde už od války) stoupala – čím je ale větší, tím je systém zranitelnější (už třeba živé systémy vůči neživým) a v něčem i méně pružný a akceschopný; čímsi je to patrné už za karantény. Též si řada lidí během karantény pozoruhodně rychle zvykla na život skromných rentiérů.

Je optimismus politiků a většiny mediálních činitelů spíše hraný, či věří také upřímně, jako kdysi Němci, že se u Berlína podaří dosáhnout konečného zvratu? Pokud je přitiskování peněz bez krytí prací (*helicopter money*) opravdu trvale možné (jen tisknout, konzumovat, a většinou nic nedělat), pak jsou všechny tradiční ekonomické názory mylné a světové finance se řídí zcela kontraintuitivními zákony – je to jako s demokracií, kdy opozici místo postřílení posadíme do parlamentu a funguje to; nebo to povede k největší finanční katastrofě všech dob? Peníze i bojová morálka závisejí na důvěře, ale lze to pomoci ní „strhnout“ i tehdy, když už první rudoarmějec vylezl na berlínské kancléřství? Nejsem ekonom, ale ptám se, jestli platí starodávné pravdy, které se kdysi vyprávěly mezi lidem a na nichž jsem vyrostl: že „kdo šetří, má za tři“ nebo „komu se nelení, tomu se zelení“, či to byly naprosté nesmysly? A tedy zda jsem byl hlupák já, že jsem jim celý život věřil, nebo zda jsme na cestě do nějakého megaprůšvihu... Je vcelku jisté, že další a hlubší digitalizace na všech frontách a s ní spojené faktické osamění lidí poměrně skokově stoupne. Školní děti, na které po dobu karantény doma neexistovaly žádné „páky“ v podobě známkování či jiné účinné kontroly, se postupně rozdělily na ty, které se se zájmem vzdělávají samy, a na ty, které celý vzdělávací proces ignorují – bez institučního tlaku by se asi značná část obyvatelstva číst a psát vůbec nenaučila. Vysoké školy se samy brzy budou blížit virtuální instituci, kde se pedagog se studentem už prakticky nesetká: koneckonců i v rámci biologie začínají převažovat pokusy *in silico* – organismy

a jejich části, a to i *in vitro*, jsou stále lhostejnější, data se sbírají na netu bez další starosti o to, jak vznikla a zda je vlastně lze srovnávat.

Až historie s koronavirem pomine, bude proto nejzajímavější si všimnout toho, co z ní zůstane, a to i v jednotlivostech. Jakkoli se Německo snažilo odstraňovat všechno dědictví nacismu, tak po něm zůstalo třeba psaní latinkou namísto kurentu, dále církevní daň, letní čas a ježdění na silnici vpravo. Bylo by divné, kdyby se neujalo něco i z těchto mimořádných měsíců, počínaje velmi značnou redistribucí moci a majetku.

Summary

This essay was written in the spring of 2020 during the coronacrisis, at a time of state-declared state of emergency and its gradual relaxation. The essay offers an immediate reflection on current events linked to thoughts on longer-term trends and impact. In the first part of considerations upon the state of society immediately prior to the COVID-19 crisis, the author takes his earlier book, *Europe at a Crossroads* (2015), as his starting point and discusses the trends that characterised our consumerist society in the past five years. He notes the clinging to life that lacks any foundation in values, unbounded consumerism, and extreme oversensitivity to artificially created problems. The arrival and course of the crisis is then described as a global sociological experiment grafted onto a relatively weak worldwide epidemic, an experiment one can view as a remarkable but also dangerous result of a synergy between the media and bureaucracy. He remarks on some specific features of social and governmental reaction in the Czech Republic (a messianic and dogmatic perception of the importance of wearing face masks, etc.). He views the course of the crisis and its impact from the perspective of social psychology and culture criticism, with numerous asides into other subjects and politics. What he finds especially unsettling is the increasing and ever deeper real isolation of people that goes hand in hand with digitalisation on all fronts. The essay is formulated as a response to one fundamental question: which parts of our coronavirus history will persist in general awareness and which particular measures are likely to remain in place for an extended period of time?

Correspondence

Katedra filosofie a dějin přírodních věd
Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova
Viničná 7, 128 44 Praha 2
stanislav.komarek@natur.cuni.cz